

*Piotr NOWAK*¹

Instytut Studiów Międzynarodowych

Wydział Nauk Społecznych

*Uniwersytet Wrocławski*²

piotr.nowak@uwr.edu.pl

„ŁAD POSTLIZBOŃSKI” W EUROPIE

ABSTRAKT: Autor w artykule stawia tezę, że okres w stosunkach międzynarodowych, który nastąpił po zimnej wojnie został już zakończony i obecnie znajdujemy się w kolejnym, któremu nadaje nazwę okresu postlizbońskiego. Dotychczas w dyskursie nad stosunkami międzynarodowymi jest on nazywany pozimnowojennym, bez wyraźnego wyznaczenia jego ram czasowych. Autor poprzez teoretyczne wprowadzenie o ładu międzynarodowym, jako sposobie określania relacji między podmiotami międzynarodowymi oraz przedstawienie najważniejszych postanowień Traktatu z Lizbony oraz Nowej Koncepcji Strategicznej NATO (przyjętej w Lizbonie) stawia tezę, że nowy okres należy określać mianem ładu postlizbońskiego. Celem artykułu jest zbadanie prawdziwości tego założenia. Artykuł, dzięki analizie przedstawionych zagadnień stanowi próbę udowodnienia postawionej na początku tezy.

SŁOWA KLUCZOWE: Lizbona, NATO, Unia Europejska, ład międzynarodowy

“POST-LISBON” ORDER IN EUROPE

ABSTRACT: The author of the article puts forward a thesis that the period in the international relations that came after the Cold War has already been completed and we are now in another one, to which he gives the name of the Post-Lisbon order. So far, in the discourse on the international relations it is called the post-Cold War order, without a clear distinction of its timeframe. The author, who presents a theoretical introduction of the definition of the international order which he perceives as a way of determining the relationship between international actors, who also presents the most important provisions of the Treaty of Lisbon and the New NATO Strategic Concept (adopted in Lisbon), called the new period a post-Lisbon order. By analyzing the presented problems the article constitutes an attempt to prove the thesis which was put forward at the beginning.

KEYWORDS: Lisbon, NATO, European Union, international order

¹ Piotr Nowak – prawnik, doktorant III roku Stacjonarnych Studiów Doktoranckich Nauk o Polityce Uniwersytetu Wrocławskiego, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Studiów Międzynarodowych. Zainteresowania badawcze: NATO, geopolityka, prawo międzynarodowe.

² The University of Wrocław.

WPROWADZENIE

Wiek XIX, Wielka Wojna, okres międzywojenny, II wojna światowa oraz tzw. „zimna wojna”, to okresy w naukach nad stosunkami międzynarodowymi opisane, zdefiniowane i co najważniejsze – z dokładnie określonymi ramami czasowymi. Nauka o stosunkach międzynarodowych wielokrotnie korzysta z dorobku historii i jej periodyzacji dziejów. Współczesnym badaczom wiele problemów przynosi jednak okres po zimnej wojnie, dotyczący końca XX wieku i początku XXI. W literaturze często nazywa się go zbiorczo „okresem pozimnowojennym”, wciąż cierpliwie wyczekując wydarzenia lub zjawiska, które pomoże wyznaczyć nowe ramy czasowe. Wydarzenie takie umożliwiłoby wykreowanie ram czasowych po 1990 roku, a to skutkowałoby być może nadaniem temuż okresowi nazwy własnej.³ Celem niniejszego artykułu jest udowodnienie, że współcześnie można już mówić o nowym etapie w stosunkach międzynarodowych w skali europejskiej. Podstawową tezę poniższego artykułu jest stwierdzenie, że podjęte w Lizbonie decyzje dotyczące zarówno Wspólnot Europejskich jak i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego stanowią punkt graniczny oddzielający okres pozimnowojenny od obecnego – postlizbońskiego. W pierwszej kolejności autor przedstawi definicje dwóch określeń na porządek międzynarodowy: ład oraz system a następnie analizując decyzje podjęte w Lizbonie w 2007 oraz 2010 roku postara się udowodnić tezę, że obecnie stosunki międzynarodowe znajdują się w okresie postlizbońskim, który jednocześnie wyznacza też granicę okresu pozimnowojennego.

SYSTEMY W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

Zdefiniowanie pojęcia system jest trudne ze względu na ilość zagadnień badawczych, w których „system” jest wykorzystywany. W związku z tym konkretna definicja zależy od potrzeb (zastosowań) oraz od używanego języka formalizacji. Z uwagi na to, że poruszamy się po zagadnieniu politologicznym oraz stosunków międzynarodowych, w takim kontekście należy uściślić definicję systemu.

Ogólnie należy stwierdzić, że pojęcie systemu budowane jest zazwyczaj wokół następujących trzech podstawowych idei:

- Idea wyodrębnienia systemu od otoczenia; system jest w stosunkach ze swym otoczeniem; dzięki ograniczeniu tych stosunków system zachowuje pewną autonomię;
- Idea budowy systemu z podsystemów, które oddziałują na siebie wzajemnie, przy czym interakcje te mają istotny wpływ na właściwości systemu jako całości;

³ Problematyka określenia czym jest „świat pozimnowojenny” jest niezwykle rozbudowana w naukach o stosunkach międzynarodowych. Niemalże wszystkie teorie stosunków przedstawiają własną wizję przyszłości świata. Liberalowie wieszczą pokój i za Francisem Fukuyamą – „koniec historii”. Realisci ostrzegają o zaburzeniach w systemie bezpieczeństwa i rychłych konfliktach na wzór „zderzenia cywilizacji” Samuela Huntingtona. Przewidywano również nastanie „wieku Ameryki” czy *Pax Americana*, jednak XXI wiek zweryfikował negatywnie te koncepcje.

- Idea ograniczonej zmienności systemu w czasie: system podlega większym lub mniejszym zmianom w czasie, ale zachowuje przy tym pewne właściwości podstawowe, swoją istotę⁴.

Charakterystyczną cechą badań nad systemami stosunków międzynarodowych, co zauważył w swojej książce dotyczącej systemów Barry Buzan, jest to, że dotychczas nie doszło do skonstruowania klasycznej, powszechnie akceptowanej definicji tego zjawiska. Jeszcze bardziej zaskakujący jest fakt, że nie odbyła się dotąd żadna poważna debata na temat koniecznych i zarazem wystarczających warunków istnienia systemu międzynarodowego. Większość badaczy przyjmuje bardzo podstawową formę definicji, mianowicie: „Zbiór oddziałujących na siebie części”. Wielu, wśród których wymienić można T. Łoś-Nowak czy J.E. Dougherty’ego uważa, że konstruowanie definicji byłoby zabiegiem sztucznym i mało przydatnym poznawczo. Nie przyczyniłoby się do faktycznego rozwoju badań w tym obszarze, wywołując jedynie dodatkowe doktrynalne spory. Interesująca jest definicja R. Arona, który sam system międzynarodowy określił jako „grupę państw utrzymujących regularne stosunki, zdolnych do wspólnych działań w przypadku zagrożenia”⁵. Założenie to może być przydatne przy uznaniu zmian jakie wprowadził Traktat Lizboński dla Wspólnot Europejskich czy Nowa Koncepcja Strategiczna dla NATO.

Model teoretyczny zastosowany w podejściu systemowym kształtuje się według schematu: „element + interakcje + struktura”. Państwo, podobnie jak struktura jest stałym elementem systemu międzynarodowego. Systemy międzynarodowe obiektywnie istniejące zawierają w sobie potencjalną dynamikę przekształceń, wynikających z zachowań aktorów, ich możliwości i odgrywanych ról. Struktura systemu międzynarodowego, pojmowana jako wspomniany zespół oddziałujących na siebie części jest stała tylko dla danego systemu. Ma on wprawdzie zdolności regulacyjne o różnej skali i elastyczności, mające zapewnić mu trwałość i efektywność, niemniej jednak istnienie danego systemu międzynarodowego, według T. Łoś-Nowak nie ma charakteru ponadczasowego. Dowodem na słuszność tej tezy jest wielość i różnorodność systemów międzynarodowych, jakie w historii stosunków międzynarodowych można zidentyfikować⁶. Teza ta jednak zdaje się odnosić do wewnętrznej struktury samego systemu, wówczas mechanizmy i zmienne faktycznie doprowadzają do tworzenia nowych cech charakterystycznych danego systemu, jednak on sam, w swojej ontologicznej podstawie, wciąż pozostaje ten sam – stały czasowo.

Kluczowymi elementami do rozważań i analizy jakiegokolwiek układu międzynarodowego w charakterze systemu są dwa elementy, mające wpływ na funkcjonowanie systemu oraz na ilość i jakość interakcji systemowych. Są to tzw. zmienne niezależne oraz zależne. Te pierwsze to: uczestnicy stosunków międzynarodowych, struktury systemu (np. sojusze, układy), cechy środowiskowe (naturalne, wojskowe, polityczne). Te drugie to: pozycje i role uczestników

⁴ W. Findeisen, *Analiza systemowa – podstawy i metodologia*, Warszawa 1985, s. 294-295.

⁵ R. Aron, *War and Peace, A Theory of International Relations*, New York 1966, s. 94.

⁶ T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wrocław 2006, s. 130.

stosunków międzynarodowych, stabilność bądź niestabilność systemu, zdolność kontrolowania środowiska (wpływania na nie)⁷.

System międzynarodowy znajduje się w stanie równowagi wówczas, gdy państwa postrzegają istniejący w nim ład jako korzystny dla siebie zarówno pod względem ekonomicznym, terytorialnym, politycznym, jak i cywilizacyjnym. Swym zachowaniem wobec systemu i reguł w nim obowiązujących niejako legitymizują one jego kształt, strukturę i rodzaje interakcji wewnątrzsystemowych. Jest to rodzaj równowagi dynamicznej, ponieważ ewentualne zmiany jego struktur wewnętrznych mają na celu utrzymanie ich stabilności. Dla zachowania tej wewnętrznej równowagi każdy system ma określone zdolności obronne, chroniące go przed zakłóceniami zewnętrznymi. W momencie gdy zmiany w strukturze systemu i charakterze interakcji wewnątrz niego są bardzo głębokie, należy mówić o rozpoczęciu przez system fazy ewolucji. M. Kaplan twierdzi, że mówimy wówczas, że „(...) system jako taki się nie zmienił. Zmienił się tylko stan systemu.”⁸.

Można przyjąć, że decydującymi wyznacznikami w procesie powstania, rozwoju i przekształceń, wreszcie ewentualnego upadku każdego systemu międzynarodowego są zmienne niezależne. Obejmują one uczestników stosunków międzynarodowych, strukturę systemu, czynniki środowiskowe systemu, np. ekonomiczne, strategiczne, geopolityczne. Oprócz nich istnieje katalog zmiennych zależnych, których występowanie w systemie międzynarodowym jest pochodną jego efektywności, dynamiki i mobilności aktorów czy skali zróżnicowania ich potencjałów. Należą do nich pozycja i rola aktora w systemie międzynarodowym, stabilność systemu lub jej brak, zdolność kontrolowania środowiska, funkcje, które spełnia system.

ŁAD W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

Encyklopedyczne pojęcie ładu definiuje go jako ideę polityczno-prawną określającą całokształt porządku społecznego. Ład oznacza porządek prawny i administracyjny zapewniający spokój publiczny i poszanowanie prawa. Takie rozumienie ładu w ujęciu prawo-społecznym znalazło zastosowanie także w naukach o stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza w kategoriach dotyczących porządku, hierarchii oraz pewnego rodzaju stabilizacji relacji w stosunkach międzynarodowych⁹.

Bolesław Balcerowicz przyjmuje cztery zasadnicze wyznaczniki zjawiska określanego mianem „ładu międzynarodowego”, którymi są:

- zasady;
- regulacje;

⁷ Vide T. Łoś-Nowak, *op. cit.*, s. 135.

⁸ M.A. Kaplan, *System Theory*, [w:] *Contemporary Political Analysis*, red. J.C. Charlesworth, New York 1967, s. 152.

⁹ Vide A. Wielomski, *Ład* [w:] *Encyklopedia polityczna*, (red.) J. Bartyzel, B. Szlachta, A. Wielomski, Radom 2007, s. 211.

- instytucje;
- układ sił (państwa lub koalicje państw).¹⁰

Istnieje wiele różnych rodzajów łaďów międzynarodowych (jak np. równowaga sił czy hegemonia), ale jak stwierdza B. Balcerowicz istnieje jedna podstawowa cecha łaďu międzynarodowego a jest nim jego ciągła zmienność. Według niego „każdy łaď, chroniąc *status quo*, zawiera w sobie zarazem dynamikę, dąŜność do zmienności, i ta dąŜność z zasady zwycięŜa”.¹¹ łaď może ulegać zmianie w wyniku wojny, wstrząsów politycznych lub poprzez procesy ewolucyjne, np. na drodze konsensusu dyplomatycznego.

łaď międzynarodowy naleŜy takŜe utoŜsamiać z zespołem struktur, mechanizmów, rozkładu siły, podmiotów i ich interesów, wartości określających kształt i funkcjonowanie środowiska międzynarodowego w danym okresie. Jest to sposób jego zorganizowania, określający warunki współŜycia uczestników stosunków międzynarodowych, zwłaszcza państw. W związku z tym, jak zauwaŜa Marek Pietraś, między anarchicznym środowiskiem międzynarodowym a łaďem międzynarodowym nie ma sprzeczności.¹²

Oprócz prób definicji łaďu międzynarodowego istnieją równieŜ próby zdefiniowania go poprzez elementy charakterystyczne, składowe elementy struktury i funkcjonowania łaďu w danym okresie. Józef Kukułka zaliczył do nich: stopień instytucjonalizowania środowiska międzynarodowego, wartości preferowane zwłaszcza przez głównych uczestników stosunków międzynarodowych oraz strukturę interesów i dąŜeń państw, zwłaszcza tych będących mocarstwami. Dodatkowa analiza wymaga jeszcze połączenia w spójną całość takich elementów jak biegunowość środowiska międzynarodowego, czyli istnienia rozkładu sił, zespołu preferowanych wartości, norm i wzorców zachowań, więzi instytucjonalnych w postaci organizacji międzynarodowych oraz dominujących tendencji ewolucji.¹³

Każdy z dotychczasowych łaďów międzynarodowych opierał się w pewnym zakresie na elementach wymienionych powyŜej. łaď perski zakładał oparcie zasad i regulacji na religijnym uniwersalizmie. Rozpoczął się w okresie Achemenidów, dzięki naukom Zaratusztry w połowie VI w. p.n.e. i trwał do podbojów Aleksandra Wielkiego. łaď zapoczątkowany przez imperium Aleksandra Wielkiego stanowił uniwersalizm ekonomiczno-kulturowy, polegający na połączeniu Azji i Europy. Rozpoczął się od podbojów w latach 336-323 p.n.e. a jego kres nastąpił w pod koniec III w. p.n.e. w wyniku rozwoju Rzymu. Imperium rzymskie (od III w. p.n.e. do II w. n.e.) swój łaď kreowało na podstawie *pax romana*. Wreszcie łaď zimnowojenny, oparty w duŜej mierze na przeciwnych ideologiach i skupiony na „negatywnych” oczekiwaniach – łaď miał jedynie eliminować zagrożenie¹⁴.

¹⁰ B. Balcerowicz, *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*, Warszawa 2002, s. 120.

¹¹ *Vide Ibidem*, s. 123.

¹² M. Pietraś, *Pozimnowojenny łaď międzynarodowy* [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, (red.) M. Pietraś, Lublin 2007, s. 295.

¹³ *Vide Ibidem*, s. 295.

¹⁴ *Vide* P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne. Zarys wykładów*, Warszawa 2010, s. 87-92.

Obecnie postrzeganie ładu międzynarodowego uległo pewnej zmianie i zmiana ta ma istotne znaczenie dla rozważań w niniejszym artykule. Współcześnie wysoki poziom integracji i współzależności podnosi znaczenie „pozytywnych” funkcji ładu międzynarodowego, postrzeganego jako źródło i gwarancja dostępu do wielu dóbr społecznych. Może on usprawnić przepływ informacji i zasobów gospodarczych, zapewnić przestrzeganie praw człowieka, otwiera dostęp do globalnych ruchów społecznych i organizacji pozarządowych¹⁵.

Różne paradygmaty teorii stosunków międzynarodowych w różny sposób postrzegają współczesny ład międzynarodowy. Szeroko pojęty realizm skupia się na strukturze systemu, a więc na liczbie uczestniczących w nim mocarstw i rozkładu ich zdolności czy potencjału do działania w systemie. Realizm przez ład rozumie funkcjonalną strukturę bezpieczeństwa danego systemu. Uważa więc on, że wraz z odejściem od ładu dwubiegunowego zastąpiony on został wielobiegunowym¹⁶.

Liberalizm podstawowe wizje ładu mieści pomiędzy dwoma modelami, skupiając się na pojęciu reżimu i instytucji. Zgodnie z tym nurtem wszelkie procesy integracyjne i współzależności, znane z okresu zimnej wojny, na tyle mocno zakorzeniły się już w relacjach międzynarodowych, że powrót do wojen i destabilizacji jest już niemożliwy – własna dynamika integracji to uniemożliwia. Rozwój *global governance*, powstający w „realiach realizmu” obecnie pozwala mu przetrwać zmianę ładu światowego¹⁷.

Trzecia droga refleksji nad ładem zakłada duży wpływ globalizacji na stosunki międzynarodowe. Według jednej z teorii, dotyczącej wpływu globalizacji na ład światowy współczesny konglomerat państw Zachodu tworzy zbiorowo wyłaniające się *państwo globalne* pod postacią m.in. funkcjonującej również ponadnarodowo Unii Europejskiej¹⁸.

Podsumowując, przez ład międzynarodowy rozumie się przede wszystkim stabilne i pokojowe relacje między państwami, często związane z równowagą sił. Choć odnosi się zazwyczaj do bezpieczeństwa militarnego nowe próby definicji ładu mogą dotyczyć także kwestii politycznych, ekonomicznych czy społecznych. Jeśli więc zawężymy krąg geograficzny funkcjonowania potencjalnego ładu do obszaru Europy można stwierdzić, że zarówno Unia Europejska jak i NATO są zobrazowaniem pewnego rodzaju ładu międzynarodowego.

ŁAD CZY SYSTEM POSTLIZBOŃSKI W EUROPIE?

Przejsie do dalszych rozważań możliwe jest dopiero po jednoznacznym określeniu, czy sytuację w Europie po zmianach lizbońskich uważać będziemy za powstanie nowego systemu (czy też zmianę stanu systemu) czy też za nowy rodzaj ładu międzynarodowego. Przyrównując powyżej przedstawione definicje do wydarzeń i decyzji podjętych w Lizbonie

¹⁵ I. Clark, *Globalizacja i ład pozimnowojenny*, [w:], J. Baylis(red.), S. Smith *Globalizacja polityki światowej*, Kraków 2008, s. 900.

¹⁶ I. Clark, *op. cit.*, s. 902.

¹⁷ *Vide Ibidem*, s. 903-904.

¹⁸ *Ibidem*, s. 904.

należy uznać, że obecny charakter stosunków międzynarodowych w Europie powinno się zakwalifikować jako pewnego rodzaju ład międzynarodowy, w którym umowy międzynarodowe, rzeczywista współpraca i istniejące instytucje w ramach UE i NATO kreują „porządek i stabilizację” w rejonie europejskim. Utrzymując takie założenie, należy przystąpić do analizy zmian jakie wydarzyły się w obu układach międzynarodowych po Lizbonie, zarówno w 2007 jak i 2010 roku. Analiza ta umożliwi odpowiedź na pytanie, czy obecnie możemy mówić o nowym ładzie międzynarodowym w Europie, który mógłby zostać nazwany ładem postlizbońskim.

ORGANIZACJA TRAKTATU PÓLNOCNOATLANTYCKIEGO PO SZCZYCIE W LIZBONIE W 2010 ROKU

Szczyt NATO w Lizbonie w 2010 roku był istotny w historii organizacji pod wieloma względami. Po pierwsze stanowił pierwsze spotkanie państw członkowskich po ostatnim (na stan 2016 roku) rozszerzeniu NATO o Chorwację i Albanie. Po drugie był szczytem, na którym przyjęto Nową Koncepcję Strategiczną, obowiązującą do dziś. Po trzecie, był to ostatni szczyt NATO kiedy Rosja traktowana była w charakterze realnego partnera. Wydarzenia po 2010 roku zmieniły sytuację międzynarodową w Europie i na Bliskim Wschodzie sprawiając, że dla NATO rozpoczął się kolejny niezwykle trudny etap transformacji zapoczątkowanej po zakończeniu zimnej wojny. Najważniejszym elementem szczytu było przyjęcie Koncepcji Strategicznej i to jej poświęcona będzie dalsza część artykułu.

Prace nad Nową Koncepcją Strategiczną związane były z dynamicznie zmieniającym się środowiskiem międzynarodowym. Przyjęta na jubileuszowym szczyt NATO w 1999 roku koncepcja zwana „*NATO Transformed*” w związku z wydarzeniami 2001 roku, rozpoczęciem wojny z terroryzmem, inwazją na Afganistan, rozpoczęciem wojny z Irakiem oraz przejściem misji ISAF w Afganistanie w 2003 roku przez NATO stała się mocno nieaktualna i niepasująca do rzeczywistych działań podejmowanych przez Sojusz na arenie międzynarodowej. Jednocześnie trwały intensywne rozmowy i negocjacje nad dalszymi rozszerzeniami NATO, które zaowocowały przyjęciem kolejnych państw w 2004 i 2009 r. Sytuacja międzynarodowa wymagała od NATO uaktualnienia całej koncepcji strategicznej.

Zadanie wypracowania wytycznych i podstawowych założeń, które miały stanowić podstawę dla koncepcji strategicznej powierzono grupie ekspertów pod przewodnictwem byłej amerykańskiej Sekretarz Stanu – Madeleine Albright. Efektem pracy grupy był dokument „NATO 2020. Zapewnione bezpieczeństwo; dynamiczne zaangażowanie” (*NATO 2020: assured security; dynamic engagement*, zwany również „Raportem Albright”), który stał się później podstawą dla nowej koncepcji strategicznej NATO z 2010 r.

Zgodnie z raportem uzgodniono, że podstawowymi zadaniami Sojuszu są: zbiorowa obrona, zarządzanie kryzysami i podejmowanie działań na rzecz międzynarodowej stabilności. Sojusz, zwłaszcza po zakończeniu zimnej wojny jest obecnie postrzegany jako

struktura bezpieczeństwa zbiorowego, która dodatkowo rozwinęła się pod względem instytucjonalnym: powstało Partnerstwo dla Pokoju, Rada Partnerstwa Euroatlantyckiego, Rada NATO-Rosja, Komisja NATO-Ukraina czy inne¹⁹.

Przyjęta w Lizbonie Koncepcja Strategiczna w pierwszym punkcie stwierdza, że fundamentalnym i trwałym celem NATO jest zagwarantowanie wolności i bezpieczeństwa wszystkich członków z wykorzystaniem politycznych i wojskowych środków²⁰.

Skuteczna realizacja tego celu możliwa jest w związku z realizacją trzech głównych zadań NATO: obrony zbiorowej, zarządzania kryzysowego oraz bezpieczeństwa kooperatywnego. Jednocześnie NATO, zgodnie z art. 4 Traktatu Waszyngtońskiego stanowi unikatowe transatlantyckie forum konsultacji we wszystkich sprawach, które dotyczą terytorialnej integralności, politycznej niezależności i bezpieczeństwa wszystkich jego członków.

Dodatkowo NATO wzmacniać będzie wymianę danych wywiadowczych, aby lepiej przewidywać, kiedy kryzysy mogą się wydarzyć i jak im najlepiej zapobiegać oraz wzmacniać zintegrowane cywilno-wojskowe planowanie w całym spektrum kryzysowym. Drzwi do członkostwa w NATO pozostają w pełni otwarte dla wszystkich europejskich demokracji, które podzielają wartości Sojuszu, które są chętne i zdolne do przyjęcia odpowiedzialności i zobowiązań wynikających z członkostwa, i których włączenie może przyczynić się do wspólnego bezpieczeństwa i stabilności²¹.

WSPÓLNOTY EUROPEJSKIE PO TRAKTACIE LIZBOŃSKIM Z 2007/2009²² ROKU

Traktat Lizboński z 2007 roku, który dokonał reformy i przeobrażeń w ramach Wspólnot Europejskich był przykładem skomplikowanego kompromisu po fiasku idei „Konstytucji dla Europy”. Projekt ten, spisany w 2004 roku i skłaniający się ku federacyjnemu kierunkowi dalszej integracji europejskiej spotkał się z negatywnym przyjęciem we Francji i Holandii²³.

Kolejną próbę koniecznej reformy Wspólnot Europejskich podjęto w trakcie niemieckiej prezydencji w Unii a kontynuowano podczas prezydencji portugalskiej, czego efektem stał się projekt traktatu, zaakceptowany przez Radę Europejską podczas spotkania 18-19 października 2007 r. Następnie został on podpisany 13 grudnia 2007 r. przez prezydentów, premierów i ministrów spraw zagranicznych ówczesnych 27 krajów Wspólnot²⁴. Procedura ratyfikacji

¹⁹ *Vide NATO 2020. Zapewnione bezpieczeństwo, dynamiczne zaangażowanie*, PISM, Warszawa 2010, s. 14-15.

²⁰ Koncepcja Strategiczna NATO z 2010 roku, AJP-01(D), Grudzień 2010.

²¹ *Vide Ibidem*.

²² Traktat podpisany został w roku 2007 r., ale w związku z przedłużającą się procedurą ratyfikacji wszedł w życie w 2009 r.

²³ Procedura ratyfikacyjna postępowała stopniowo, 18 państw członkowskich ratyfikowało traktat, jednak negatywny wynik referendum we Francji i Holandii wstrzymał procedurę ratyfikacyjną m.in. w Polsce.

²⁴ *Vide A. Chwalba, Historia powszechna. 1989-2011*, Warszawa 2011, s. 226-227.

traktatu przedłużała się w czasie i dopiero 1 grudnia 2009 r., ponad dwa lata po podpisaniu projektu Traktat lizboński wszedł w życie.

Traktat z Lizbony wprowadzał głęboką reformę Unii Europejskiej pod wieloma względami. Doszło do zlikwidowania filarowej struktury Unii w ramach której istniały m.in. Europejska Wspólnota Gospodarcza, Europejska Wspólnota Energii Atomowej czy Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa. Traktat lizboński dokonał istotnej ustrojowej reformy Unii. Najważniejszymi zmianami było:

- Przekształcenie Unii Europejskiej w jednolitą organizację międzynarodową;
- Ujednoczenie mechanizmu decyzyjnego i katalogu źródeł prawa Unii Europejskiej;
- Sprecyzowanie podziału kompetencji między Unię a jej państwa członkowskie (na zadania wyłączne Unii, zadania współdzielone oraz kompetencje wyłączne państw członkowskich);
- Zreformowanie instytucji europejskich, m.in. wprowadzenie w Radzie Unii Europejskiej formuły podejmowania decyzji większością kwalifikowaną;
- Umocnienie ochrony praw podstawowych poprzez nadanie Karcie Praw Podstawowych charakteru prawnego i przystąpienie Unii do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności,
- Wzmocnienie roli parlamentów państw członkowskich (m.in. możliwość monitorowania zasady pomocniczości oraz kontrolowania procesu decyzyjnego w Unii w najważniejszych dziedzinach)²⁵.

Traktat potwierdzał istnienie instytucji Rady Europejskiej, czyli przedstawicieli szefów rządów państw członkowskich, która do tej pory była instytucją nieformalną. Tworzył w jej ramach Przewodniczącego Rady Europejskiej, swoistego prezydenta dla Europy (pozostałość funkcji po projekcie konstytucji dla Europy), którym został były belgijski premier – Herman Van Rompuy. W miejsce konstytucyjnego ministra spraw zagranicznych utworzono Wysokiego przedstawiciela Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa. Wiele elementów zostało więc wprost zaczerpniętych z odrzuconej w procesach ratyfikacji Konstytucji dla Europy, zawarte w niej rozwiązania znalazły się obecnie w Traktacie z Lizbony, jedynie pod innymi nazwami.

Zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony w całej historii integracji europejskiej stanowiły krok milowy i jednocześnie pewne podsumowanie dorobku integracji. Oto po latach przemian, traktatów rewizyjnych i ujednocwiających różne instytucje Unia Europejska stała się organizacją międzynarodową ze wszystkimi prawami i konsekwencjami tego wyboru a proces integracji znalazł się na kolejnym, po wspólnym rynku, etapie – unii gospodarczej. Ustanowienie Przewodniczącego Rady Europejskiej oraz Wysokiego przedstawiciela stanowiło również krok w stronę integracji politycznej w ramach Unii Europejskiej i miało czynić ją ważnym graczem na arenie międzynarodowej. Głos polityczny i gospodarczy tak

²⁵ Vide J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska, *Instytucje i prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2012, s. 45-47.

silnego podmiotu jak Unia Europejska miał być wyraźnie słyszalny w relacjach z USA, Rosją czy resztą świata²⁶.

PODSUMOWANIE

Zarówno system międzynarodowy jak i ład międzynarodowy stanowią próbę opisanie i nadania cech porządku anarchicznym stosunkom międzynarodowym. Jak wspomina cytowany wcześniej Marek Pietraś istnienie ładu międzynarodowego jest możliwe obok teorii o anarchii w stosunkach międzynarodowych. Analizując zmiany jakie do stosunków międzynarodowych w Europie i na świecie wprowadziły dwa dokumenty – oba podpisane w Portugalii należy stwierdzić, że obecnie, po 2010 roku operujemy już w innym układzie relacji międzynarodowych i okres tzw. pozimnowojenny można uznać za zamknięty a jego ramy czasowe wyznaczyć na lata 1990-2010. Pojawia się wówczas pytanie czy należy o czasach nam współczesnych mówić jako o ładzie postlizbońskim czy o systemie postlizbońskim.

W pierwszej części artykułu przytoczone zostały definicje istniejące w nauce o stosunkach międzynarodowych dotyczące obu tych koncepcji. Po ich analizie oraz zmian jakie dokonały się w Europie i na świecie w związku z Lizbońską Koncepcją Strategiczną oraz Traktatem z Lizbony uznać trzeba, że obecnie o stosunkach w Europie należy mówić w kategoriach ładu postlizbońskiego.

Oprócz typowych, występujących w definicji Bolesława Balcerowicza elementów jak zasady czy instytucje obecna sytuacja międzynarodowa w Europie cechuje się też dodatkowymi aspektami, które kwalifikują ją jako rodzaj ładu międzynarodowego. Po pierwsze występuje typowa dla ładu dynamika i tendencja do dostosowywania się do zmieniających realiów. Zarówno Unia Europejska jak i NATO reagują na zmiany w środowisku międzynarodowym ciągłym dostosowywaniem się, czego zwieńczeniem był Traktat Lizboński oraz Nowa Koncepcja Strategiczna. Dokonały one poważnych zmian i ustabilizowały obecny ład na najbliższe lata. Okres po 2010 roku natomiast wyraźnie pokazuje, że zastosowane zmiany i wprowadzone rozwiązania okazały się słuszne. Nie są być może tak efektywne jak zakładano, ale z całą pewnością są skuteczniejsze niż poprzednie, sprzed reform.

Po drugie, cechą dotychczasowych ładów był pewnego rodzaju uniwersalizm. Wspominano już uniwersalizm perski, Aleksandra Wielkiego czy ten z czasów zimnej wojny (polegający na eliminacji zagrożeń). Ład postlizboński również kreuje charakterystyczny dla siebie uniwersalizm – na dwóch osobnych płaszczyznach. W przypadku Unii Europejskiej jest to uniwersalizm gospodarczo-ekonomiczny. Unia, dzięki wprowadzeniu rozwiązań integracyjnych unii celnej i gospodarczo-walutowej oraz istnieniu prawa wspólnotowego, ponadnarodowego skutecznie tworzy fundamenty pod uniwersalne rozwiązania gospodarcze i ekonomiczne w Europie. Nadaje również kierunek rozwoju pozostałych państw kontynentu,

²⁶ Jednym z dowodów uznania działalności Unii w relacjach międzynarodowych może być Pokojowa Nagroda Nobla, przyznana w 2012 roku.

które dążą tak wytyczoną drogą, której zwieńczeniem może być członkostwo w Unii Europejskiej. W przypadku NATO należy natomiast mówić o uniwersalizmie na płaszczyźnie militarno-obronnej. Sojusz wprowadza ujednoczone struktury dowodzenia, kreuje wspólne, jednolite szczeble przywódcze oraz dąży do utworzenia skutecznie działającej, wspólnej armii. Rozwiązania polegające na ujednoczaniu i wzajemnym informowaniu w zakresie wojskowym, obronnym i wywiadowczym prowadzi do kształtowania się uniwersalizmu natowskiego w relacjach wojskowych w Europie i rejonie atlantyckim. Także idea NATO dotycząca zdolności do pełnej kooperacji wszystkich wojsk państw członkowskich stanowi ważny krok w drodze do budowania rzeczoności uniwersalizmu.

Podsumowując, można stwierdzić, że obecnie, od 2010 roku w Europie i rejonie atlantyckim panuje nowy ład międzynarodowy, którego cechy wyróżniają go na tle dotychczas istniejącego, pozimowojennego. Jednocześnie dwa ważne wydarzenia, jakimi było podpisanie Traktatu Lizbońskiego i Nowej Koncepcji Strategicznej NATO, stanowią wyraźne punkty na osi czasu, oddzielające poprzedni okres stosunków międzynarodowych od obecnego. Okres postlizboński cechuje się podobnymi elementami jak poprzedni, ale posiada też wiele cech jemu tylko charakterystycznych wśród których należy wymienić m.in. aktywne uczestnictwo w stosunkach międzynarodowych w pełni sformalizowanej organizacji jaką jest Unia Europejska, czy transformacja NATO w stronę organizacji nie tylko o charakterze obronnym, ale i aktywnie działającym w obszarach pozatraktatowych. Efektem reform jakie dokonały się w Lizbonie są podmioty międzynarodowe, które obecnie starają się funkcjonować sprawnie w ciągle dynamicznym środowisku bezpieczeństwa, w którym, w przeciwieństwie do poprzedniego okresu, coraz większą rolę ma powracająca do twardej polityki zagranicznej Rosja oraz rosnąca destabilizacja Bałkanów oraz Bliskiego Wschodu. Powyższe wnioski i przedstawione w artykule informacje pozwalają pozytywnie odpowiedzieć na pytanie badawcze o nowy ład międzynarodowy w stosunkach międzynarodowych. Ukształtował się on po 2009 roku i może być określany ładem postlizbońskim.

BIBLIOGRAFIA

- Aron Raymond. 1966. *War and Peace, A Theory of International Relations*, New York: Transaction Publishers.
- Balcerowicz Bolesław. 2002. *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*, Warszawa: Bellona.
- Barcz Jan, Górka Maciej, Wyrozumska Anna. 2012. *Instytucje i prawo Unii Europejskiej*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Chwałba Andrzej. 2011. *Historia powszechna. 1989-2011*, Warszawa: PWN.
- Clark Ian. 2008. *Globalizacja i ład pozimnowojenny*, W *Globalizacja polityki światowej* Kraków: WUJ.
- Findeisen Władysław. 1985. *Analiza systemowa – podstawy i metodologia*, Warszawa: PWN.
- Kaplan Morton. 1967. *System Theory*, W *Contemporary Political Analysis*, 140-153. Wonder Book.

- Łoś-Nowak Teresa. 2006. Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ostaszewski Piotr. 2010. Międzynarodowe stosunki polityczne. Zarys wykładów, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Pietraś Marek. 2007. Pozimnowojenny ład międzynarodowy W Międzynarodowe stosunki polityczne, 294-323. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Wielomski Adam. 2007. Ład W Encyklopedia polityczna, 211-212. Radom: POLWEN.
- NATO 2020. 2010. Zapewnione bezpieczeństwo, dynamiczne zaangażowanie, PISM, Warszawa.
- Koncepcja Strategiczna NATO z 2010 roku, AJP-01(D), Grudzień 2010.